

CSOKONAI RELIQUIÁK.

A debreczeni ref. kollégium könyvtárának kéziratrendezése közben néhány értékes Csokonai-reliquiára bukkantam, a melyeknek ismeretlen voltuk mellett még az ad különös becsét, hogy jórészt Csokonainak a kollégiumból való távozásával vannak kapcsolatban. Sajnos, nagyobbára töredék irások; de a fakult sorok megől érdekesen bontakozik ki ezekben is a szegény költő halovány arcza, a mint megrendült lélekkel, de magában való rendíthetetlen hittel védi igazát.

Az egyik tanáraihoz, biráihoz intézett, latin nyelvű levele így szól:

»Clarissimi Domini Professores,
Honorata Sedes Scholastica!

Cum nec de actionibus, quarum ratio reddi a me iubetur, quidquam certo sciam, nec post tot poenas ulteriori plagae locum in me dare valeam: hoc a Vobis peto, ut privatim prius mihi cum Clarissimis Dominis Professoribus colloqui liceat; aut si hoc non, totum me possum ire, vel nodum qui solvi nequit, ense recidere permittatis; quamquam nunc quoque sum

Clarissimi ac Honoratissimi Vestri Nominis

cultor sincerus

Michaël Csokonai.«

*

Egy másik, magyar levele a kollégium széniorához szól. Hosszú-kás papírnelyvre van írva; a felső része nyírott, nem lehet tudni: egész-e vagy töredék? Megszólítás nincs, az egész in medias res indul azért valószínű, hogy csonka.

»Az Olasz Dictionariumot én Bethleni Uramnak hamar be vittem, miért? mert némettel vagy frantziával magyarázta, 's tsak olyan vólt, mint a' Vocabularium Malabarico-Sinicum. Obscura per obscura! azomba tsonka vólt tsak az M betűn kezdődött, és olly régi, hogy talám egy idős vólt az Olasz Nyelvnek a' Deákból való elromlásával. Leg alább a' kötése is vólt eggynehány 100 esztendős, mert ollyan tzimerek vóltak a tábláján, h. az Akadémiákba sok pénzt adtak vólna a' fedeléért a' Heraldicum gazophylaciumba!

Ha tsak ugyan ezért is nekem kell jót állani: ám legyen! mindenér állok, míg magam állok. Minden szájból ki veszem a' panaszt, tsak értésemre adódjon, és a' Collegiumba ne kelljen menni.

A papír másik oldalán:

Fel — nem megyek: sokkal hathatósabb fogadásom tartja, mint sem felmehessek. Első Novemberig tsak meglehetett vólna azt a' tizeneggy forintott rajtam venni: ha olly Országos Huntzfut rámájára nem húztak vólna is; könyveimet letartóztatván. Ez szomorított meg engem

annyira, hogy többé csak felé is irtózom menni Collegiumunknak. Tseledjék tehát kedves Sénior Uramék azt, a' mít jónak lenni látnak: minthogy már a' keresztül menésnek első lépését megtették; és hidjék el, hogy mindenre elkészült az ennél nagyobbakat is szenvedett és még egészen fel nem áldoztatott — szerentsétlen Csokonai mk.

*

A harmadik egy beszéd töredéke.

»De a' mikor sok hányattatásim után egy jóltévő hab, ha idegen partra is de csak partra ki vetett volna: úgy jártam énis mint ama' régi Filozofus, ki hajótörése utánn egy esmeretlen szigetre vette a' vóna, láta annak partján rajzolva mathesisi képesséket és figurákat, mellynek első megpillantására, a' nem várt Öröm megsókolattatta vele a' földet, 's így kiáltott ki belőle: Semmi baj sints, édes társaim, emberek nyomdokait szemlélem! 's örömmel fogadta el ennyi bajai utánn ez idegen földnek barátságos biztatását. Ha nem fejtegetem hosszasan, általlátjátok tudom tzelezásomat. Mert énis hányattatván az én gondolatom között egyfelé más felé bizonytalan tévelygéssel, egy tölünk idegen, tudjátok mellyik, partra vetett ki az akkoris nem kedvező szél, körül néztem bámúló szemekkel ez esmeretlen vidéket, megláttam a' reá irt Matematika rajzolatokat, örültem, megéledtem, 's ezt kiáltván: Semmi baj sints, emberek nyomdokait szemlélem! elfogadtam e' partot, mint nyugtató helyemet. A' Mathesis, Uraim; minden Vallásba, minden Országba, minden rend és gondolkozás formájába egy. Láttál é olly ostoba babonást vagy olly vakmerő Eretneket, a' ki valamely ágazatját tagadta volna? Tudsz é olly különböző rendtartású Országot, mellybenn a' Mathesis igazságairól ártikulusokat hoztak volna, és vagy ez, vagy más zikkelye változást vagy tilalmat szenvedett volna? Se Klima, se Temperamentum, sem Társalkodás, sem Nevelés, sem Praejudicium nem fonhat olly látást változtató ködöt ennek mindenfelé kiderült Egén, mint a' millyennel barnúl a' Vallásnak, a' Böltsekedésnek, és a' Törvényezésnek, néha vékony homállyal néha feketés felhőkkel borongó horizonja. Ezért megérdemli ő a' tiszteletet, minden bizonytalanságot, visszálkodást és tilalmazott elmékedést kerülni óhajtó Lélektől. Ezért lettem énis az ő felemelt gondolkozású híveinek, a' kételkedésen kívül tétett igazságokonn, az értelem rendes nyomain, követője.«

*

A negyedikben tanítványaitól búcsúzik:

»Nemes szívű Nevendékek! kiket főrrón szeretek,
Miólta megemertetett a' Poësis Veletek.
Óh legkedvesebb Barátim! beh édesenn képzelem
Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem.
Melly jól esett ha játszódva lépven utánnam nyomba
Kis koszorúkat raktatok tiszteletül markomba.

Ah olvastam ortzátokonn azt a' hév indúlatot,
 Mellyet az igaz szeretet azokba lobbantatott.
 Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek,
 E' valódi szívességgel halmazva megnyerétek.
 Mellynek tüze most is lángol, meg nem aludtt azóltá,
 Sőt tüzét a' szenvedések edző tüze pótolta.
 Égni fog míg el nem alszik fáklýája életemnek,
 Nevetek ragyogni köztte fog közepén szívemnek.
 Rólatok jól emlékezem már mikor meg váltam is
 Ah, ah, emlékezzetek jól, Kedvesim! én rólam is.
 Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem,
 Szerelmem véletek marad, szívemet el nem viszem.
 Örömem lessz örömötök, szerentsém szerentsétek,
 Díszít ad nékem 's tiszteletet mindenkor a' tiétek.
 Ezért Nemes Lélek legyen bennetek, mely sem sorba
 A' büszkéssel ne repdessen, sem ne másszon a' porba.
 Ember társát ki szereti és híve Hazájának,
 Még e' mellett a' Tudományt tartja főfő javának :
 A' tsendes megelégedés 's boldogság azt vezeti,
 Ha késő maradéktólis érdemét tisztelteti,
 Mert az áldott Emberiség a' Tudomány 's a' Haza
 Még minden hív tisztelőjét bőven meg jutalmazza.
 E' kis intést szíveteknek táblájára írájatok,
 Hogy jövendő futástokba legyen Cynosurátok.
 Mellynek mikor rátok nézve lesznek majd bőv hasznai
 Éledjen fel a' titeket szerető Csokonai.
 Én el megyek, a' jóltévő Eg vigyázzon reátok.
 Ah szeretett kedves Lelkek Isten, Isten hozzátok!

Az ötödik egy kis pajkos nóta. Hat versszaka van meg, azonban valószínű, hogy több is következett még utána; de másik levelen. Ez nyolczadrét papirlapnak a két oldalára van írva:

A' szerelem' tilalma.¹

Minden érez gerjedelmet :
 S' én kerüljem a' Szerelmet ?
 És csak én legyek hideg ?
 Hát a' szépet
 S' a' faképet
 Nem különböztetni meg ?

Mért adott ízlést a' szemnek,
 'S költsönös bűbájt a' Nemnek
 E' Világnak bölts ura ?
 Hogy szeressük,
 'S félre vessük ? —
 Ej, az ám a' ha-ha-ha !

Még az Ifjuság szememben
 Tsillog, és virgontz eremben
 Véremet jól érzem :
 Hát ha ennek
 Lángba mennek
 Zsúrolási : vétkezem ?

¹ Három első versszakát Csokonai kiadta az Odák közt. (I. 4.)

Három ember volt, barátom,
Mind a' hármáról a' fátom,
Hogy ne éljen, már teve.
Hókus, Bókus,
Pellidókus
Ő Kegyelmeknek neve.

Ők az ifjaknak tüzeről
És ledér természetéről
Szüntelen tsorváltanak,
A' Világnak
Dámaságnak
Kantsukái voltanak.

Szint' a' hatvant érte Hókus,
Hitvesét féltette Bókus,
És magáról egy se hitt.
Pellidókus
Mint a' mókus
Játsza önnön farka . . . tsitt!

Közli: OLÁH GÁBOR.

MAGYAR IRÓK LEVELEI.

Gróf Teleki Sámuelhez és nejéhez, sz. Belhlen Zsuzsannához.

1769—1818.

(Pataki Sámuel, Péczeli J., Verseghy és Márton J. levelei.)

Pataki Sámuel Teleki Sámuel grófhoz.

Méltóságos Gróf Úr! Méltóztatott jó Patronus Uram. Alázatos Instantiánkra méltóztatott válaszát, és abban kegyes ígérését Nagyságodnak, alázatosan, örömmel, és nagy háladatossággal vettük. Nem szününk meg magunk is azt dicsekedve emlegetni, de a késő időkre is nyomtatásba érdemlett praeconiummal mindannyiszor által botsátjuk, valahányszor azon fundusból új könyv nyomtatódik. Most a mint Nagyságodnak ígértük, azt nem változtatjuk, ezután is örökös törvénné tévén azt Typográfiánknak,¹ minden Benefactorok iránt. Úgy látszik első tekintettel, hogy ha tsak egy Sidó grammatikátska eleibe, (melyre azon pénzt instáltuk) léssen Nagyságod neve függesztve, tsak egy néhány umbraticus deákok kezébe forogván azon könyv, nem tudják eléggé Nagyságod munificentíáját betsülni. Oly közönséges haszon nem is fog azon fundatióból származni, a mint Nagyságod buzgosága kívánná. De Méltóságos Gróf Úr! Az azon Grammatica, mellyet az egész Europa latinul, mint a maga nemébe remek munkát betsül. És minden Erdélyi

¹ Pataki Sámuel 1769-től igazgatója a kolozsvári könyvnyomdának. Úgy látszik a Telekiekkel való ismeretségét arra használta fel, hogy irodalmi czélokra adóztassa őket; ebbeli buzgólkodásában írta itt közölt levelét is, mely XVIII. századbéli irodalmunknak kivált technikai állapotaira igen jellemző.